



LINA ŠULCIENĖ

Kauno technologijos universitetas

DISCIPLINA ARCANI ANKSTYVOSIOSE SIRŲ IR EGIPTO KRIKŠČIONIŲ BENDRUOMENĖSE

Disciplina arcani in the Early Christian Communities
of Syrians and Egypt

SUMMARY

The problem of the mystery of faith communication is investigated in the article. Though Christians are obliged to preach to the whole creation (Mk 16, 15), the authors of the Catholic Church, from the Reformation period, debated with Protestant theologians about sacramental practice. They speak about the mystery transfer practice, called discipline *arcani*, dominant in the first five ages of Christianity. The article discusses the *disciplina arcani* (if there is any background to talk about it) in the early Christian communities of Syrians and Egypt. Texts that speak about Christian initiation processes in these churches are researched and compared.

SANTRAUKA

Straipsnyje keliama tikėjimo slėpinio perdavimo problema. Nors krikščionys įpareigoti skelbti Gerąją Naująją „visai kūrinijai“ (Mk 16, 15), katalikų Bažnyčios autoriai, nuo Reformacijos laikotarpio polemizuodami su protestantų teologais sakramentinės praktikos klausimais, prabilo apie pirmaisiais penkiais krikščionybės amžiais dominavusią slėpinio perdavimo praktiką, vadinamą *disciplina arcani* vardu. Straipsnyje analizuojama, ar ir kiek pagrįsta apie ją kalbėti sirų ir Egipto ankstyvosiose krikščionių bendruomenėse. Tyrinėjami tekstai, kalbantys apie krikščioniškosios iniciacijos procesus šiose bažnyčiose, svarstoma, kiek jie yra giminingi.

ĮVADAS

Naujasis Testamentas įpareigoja krikščionis nešti Evangelijos žinią „visai kūrinijai“ (Mk 16, 15), padaryti Jėzaus Kristaus mokiniais „visų tautų žmones“ ir

RAKTAŽODŽIAI: medijų istorija, *disciplina arcani*, krikščioniškoji iniciacija ankstyvosiose sirų ir Egipto bendruomenėse.
KEY WORDS: history of media, *disciplina arcani*, Christian initiation in the early communities of Syrians and Egypt.

mokyti juos laikytis visko, ką Jis jiems yra įsakęs (Mt 28, 19–20). Tačiau net iki VI a. ankstyvoji Krikščionių bažnyčia laikosi tam tikros slaptumo, tylos apie tikėjimo slėpinį maksimos. Kaip rašo Jonas Auksaburnis, „jie vadinami slėpiniais, ir iš tiesų jie tokie; tačiau kur slėpiniai, ten būtinas gilus tylėjimas.“¹ „Dieviškųjų paslapčių aiškinimas, – rašo šv. Kirilas Aleksandrietis, – gana sudėtingas užsiėmimas, ir galbūt geriau [jū atžvilgiu] laikytis tylos.“²

Ankstyvojoje Krikščionių bažnyčioje gyvavo tikėjimo slėpinio perdavimo ir tikėjimo ugdymo praktika, XII a. pavadinta *disciplina arcani*³ vardu. Jai būdinga didelė pagarba tikėjimo tiesoms, jų branginimas rūpestingai saugant ir laikant paslapyje nuo nepašvęstųjų, t. y. nuo pagonių ir katechumenų⁴, dar neinicijuotų į tikėjimo bendruomenę per sakramentus.

Kai pagonis ar žydas pranešdavo bendruomenei apie savo pageidavimą tapti krikščioniu, jam buvo suteikiama šiek tiek žinių apie krikščioniškąją doktriną bei Bažnyčios praktiką ir jis tapdavo vadinamuoju klausytoju. Kai bendruomenės vadovai matydavo deramą klausytojo pasirengimą, jis tapdavo katechumenu. Katechumenais galėjo tapti tik suaugusieji⁵.

Katechumenams apie svarbiausius krikščioniškojo mokymo klausimus buvo sakoma labai nedaug arba visai nieko. Jiems nebuvo žinomas Tikėjimo išpažinimas (*Symbolum*), Švč. Trejybės ir Eucharistijos slėpiniai, net Viešpaties malda⁶. Tik prieš pat krikštą, paprastai Velyknaktį, jie pirmą kartą išgirdavo *Symbolum*, neretai tik jo fragmentus. Tik po

sakramentinės iniciacijos vykdavo vadinamoji „mistagoginė“ katechezė“, kurioje neofitai pamažu nuosekliai žengdavo į krikščioniškojo tikėjimo gelmes.

Komentuojant šią ankstyvosios Bažnyčios praktiką paprastai cituojami keturi ją grindžiantys Naujojo Testamento fragmentai: Evangelija pagal Matą 7, 6: „Neduokite šventybių šunims ir nebarskykite savo perlų kiaulėms, kad kartais jų nesutryptų ir apsigrėžusios jūsų pačių nesudraskytų“; Evangelija pagal Morkų 4, 11: „Jums atiduota Dievo Karalystės paslaptis, o pašaliniais viskas sakoma palyginimais, kad jie regėti regėtų, bet nematytų, girdėti girdėtų, bet nesuprastų, kad neatsiverstų ir nebūtų jiems atleista“; Apaštalo Pauliaus pirmas laiškas korintiečiams 3, 1–2: „Aš, broliai, tegalėjau kalbėti jums ne kaip dvasios žmonėms, bet kaip kūno žmonėms, kaip kūdikiams Kristuje. Maitinau jus pienu, o ne kietu maistu, kurio jūs dar negalėjote priimti“ ir laiškas žydams 5,12–14: „Ir nors žiūrint laiko, jūs jau turėtumėte būti mokytojai, iš tiesų reikia, kad jus vėl kas nors pamokytų pagrindinių dalykų apie Dievo apreiškimą. Jūs tapote tokie, kuriems reikia pieno, o ne stipraus valgio. Juk kiekvienas, kuris minta pienu, dar neišmano teisumo mokslo, nes tebėra kūdikis. Tik subrendusiems dera stiprus maistas – tiems, kurie pratybomis išlavino savo pojūčius ir sugeba atskirti gera nuo blogo.“

Pirmieji du fragmentai paaiškina pastangas saugoti tikėjimo slėpinius nuo žmonių, kurie nepasirengę jų priimti, antrieji du – būtinybę paisyti žmogaus, žengiančio į tikėjimo tikrovę, dvasinio pasirengimo priimti tikėjimo tiesas.

Disciplina arcani iš tiesų siekia krikščionybės ištakas⁸. Iki II a. žodinė Kristaus mokymo tradicija buvo laikoma dieviškuoju slėpiniu, saugoma nuo pagonių, jos užrašymas draudžiamas. Bažnyčioje buvo įprasta skirti tikėjimo slėpinius, perduodamus balsu, ir slėpinius, perduodamus raštu. Bažnyčios Tėvų raštuose ryškus atsargumas ir santūrumas kalbant apie giliausius tikėjimo klausimus. Pavyzdys galėtų būti tipinė Jono Auksaburnio ištarmė po kelių kuklių nuorodų į tikėjimo slėpinius: „Inicijuotieji supras, ką turiu galvoje.“⁹

Ankstyvosios Bažnyčios *disciplina arcani* praktikai būdinga pagarba ir rūpestingumas branginant ir saugant tikėjimo slėpinį ypač nūdienos krikščioniui negali nepasirodyti patrauklūs. Mat patyręs medijuotos erdvės slėgiantį intensyvumą bei įkyrų ir kurtinantį triukšmingumą, pavargęs nuo psichoterapinių komunikacijos manierų bei nuo maksimalios pasakyti viską, ką galima pasakyti, pasakyti bet ką apie bet ką dominavimo, jis – kaip dažnas nūdienos žmogus, nebūtinai krikščionis, – išgyvena psichologinį poreikį apgaubti tai, kas brangiausia ir esmingiausia, tylos ir pagarbos skraiste. Juk mūsų žinios nėra tolygios. Kai kurias jų – giliausias savo sielos patirtis, proto suvokimus ir valios pasiryžimus – esame linę saugoti ir branginti. Taip pat ir tikėjimo patirtis bei tiesas. Juolab jų komunikavimas yra gana problemiškas. Kalba pernelyg skurdi ir luošą joms išreikšti. Nūdienos žmogus ilgisi tylos ir santūrumo kai kurių žinių atžvilgiu. Tylos, kuri apsaugotų šventus dalykus nuo profanacijos, nuskaistintų mintį ir grąžintų žodžiui vertę. Tikėjimo žodžiui – taip pat.

Ankstyvosios Bažnyčios tikėjimo slėpinio skelbimo praktika yra verta dėmesingų studijų. Istorinės patirties refleksija dažnai labai naudinga brandesniai požiūriui susiformuoti ir tinkamesniems sprendimams probleminėse situacijose priimti. Juolab kai Bažnyčia susiduria su panašiais sunkumais, kurie ją jau buvo ištikę. Juk ir šiandien ji gana skausmingai išgyvena tikėjimo tiesų ir praktikų profanacijos, šventų dalykų paniekimo ir pažeminimo patirtis. Dabar jos kitokios negu pirmaisiais krikščionybės amžiais. Laikas neišvengiamai pateikia savo specifiką. Vis dėlto pakankamai išmintinga žvilgsnį kreipti į Bažnyčios istoriją ir jos pačios išmėgintas praktikas bei klausti apie galimybę iš jų pasimokyti sprendžiant šiandien Bažnyčiai iškilusias problemas. Taigi patyrinėkime *disciplina arcani* praktiką ankstyvojoje Bažnyčioje.

Krikščioniškosios liturginės tradicijos istorija prasidėjo ne nuo to, kad pirmųjų apaštalų įsteigtos apeigos evoliucionavo į skirtingą įvairių regionų bendruomenių tvarką. Iš tikro ankstyvosios Bažnyčios liturginis gyvenimas prasidėjo nuo vietinių bendruomenių rito įvairovės, kuris pamažu nuosekliai vis labiau vienodėjo. Praktikų margumynas baigiasi maždaug V a.¹⁰ Tada išryškėja dvi didžiausios – Rytų ir Vakarų – tradicijos, apibūdinamos pirmiausia skirtinga kalba: Rytuose – graikų, Vakaruose – lotynų. O jų ribose susiformuoja kelios bažnytinės praktikos tradicijos. Rytuose, Bizantijos imperijoje, – keli graikų liturginiai ritai, kurių centrai sutampa su Konstantinopolio, Antiochijos, Aleksandrijos ir Jeruzalės patriarchatais. Georgo Kretschmaro tyrimai leidžia padaryti išvadą, kad

Sirijos ir Egipto bažnyčios turi tam tikrą „šakninį ryšį“, kurį liudija visas sąrašas bendrų teologinių ir liturginių elementų¹¹. Todėl *disciplina arcana* praktiką šiose bažnyčiose tikslinga studijuoti jų abiejų praktiką analizuojant sykiu. Vakarų baž-

nyčios liturginiam ritui priskiriamos Romos, Šiaurės Italijos, Šiaurės Afrikos, Ispanijos ir Galijos bažnyčios¹².

Šiame straipsnyje siekiama iširti ankstyvųjų Egipto ir Sirijos bažnyčių praktiką.

DISCIPLINA ARCANI EGIPTO IR SIRIJOS BAŽNYČIOSE LIUDIJANTYS ŠALTINIAI

Pagrindiniai iš pirmųjų keturių amžių išlikę Egipto ir Sirijos regionams priskiriami *disciplina arcana* praktiką atskleidžiantys liturginiai-kanoniniai dokumentai yra keturi. Tai – *Didachė* (gr. *Διδαχή*, lot. *Doctrina Duodecim Apostolorum*, I a. pab. arba II a. pr., Sirija)¹³, *Apaštalų tradicija*¹⁴ (gr. *Αποστολική παράδοσις*; lot. *Traditio apostolica*, apie 217 m.), kurį laiką žinomas kaip *Egipto bažnyčios nuostatai*, *Didaskalija*¹⁵ (gr. *Διδασκαλία*; lot. *Didascalia Apostolorum*, III a. pirma pusė) ir *Apaštalų nurodymai* (gr. *Αποστολικά Διαταγαι* arba *Διαταγαι τῶν ἁγίων Ἀποστόλων*; lot. *Constitutiones apostolicæ*, Sirija arba Antiochija, apie 380 m.)¹⁶. Tai pirmieji sielovadinių nurodymų rinkiniai. Nė vienas jų nereprezentuoja visų savo epochos ar net krašto bažnytinės praktikos nuostatų. Juk tuo metu dominavo papročių ir nuostatų perdavimas žodžiu. Į šiuos rinkinius įtrauktos taisyklės fiksavo pagrindines bažnytines praktikas, kurios, matyt, buvo neaiškios, sukeldavo tam tikrų sunkumų ar ginčų¹⁷.

Žinių apie *disciplina arcana* Egipte pirmaisiais trim krikščionybės amžiais taip pat pateikia ir dviejų autorių – Klemenso Aleksandriečio ir Origeno – tekstai.

Be šių keturių liturginių-kanoninių veikalų bei Aleksandrijos mokytojų – Kle-

meno ir Origeno – tekstų, mus pasiekė ir daugiau liturginę ankstyvųjų Sirijos ir Egipto bažnyčių (konkrečiai, Krikšto apėigų) tvarką atskleidžiančių tekstų, tačiau šiuose dokumentuose nėra ar beveik nėra nuorodų į *disciplina arcana* praktiką.¹⁸

Didachė

Didachėje nedaug tiesioginių nuorodų į *disciplina arcana*. Jos siejasi su Krikšto ir Eucharistijos slėpiniais. Septintame skyriuje, kuris skirtas Krikštui, rašoma: „Prieš Krikštą privalo pasninkauti krikštytojas ir krikštijamasis, o kiti – kas gali; įsakyk krikštijamajam pasninkauti prieš tai vieną kitą dieną.“¹⁹ O devintame skyriuje nurodoma: „Ir niekas tenevalgo ir tenegeria iš jūsų Eucharistijos, tik tie, kurie pakrikštyti Viešpaties vardu. Nes ir Viešpats yra pasakęs: Neduokite šventybių šunims!“²⁰

Taigi įžengimui į Krikšto slėpinį pasirengti *Didachė* nurodo tik neilgą pasninką. Apie kokį nors kitokį pasirengimą ar apie slaptumo laikyseną teksta tyli. Tačiau dėl Eucharistijos slėpinio *Didachės* formuluotė radikali. Viename ankstyviausių veikalų (dalis jo fragmentų rašyta dar I a.) pirmą kartą nekrikštytieji aiškiai atskiriami nuo eucharistinės puotos, ir draudimą jiems joje dalyvauti

grindžia griežta pastaba iš Mato Evangelijos (Mt 7, 6). Ir šis atskyrimas visuotinai įsirtvirtina. Nekrikštytieji visiškai

atribojami nuo to, kas yra krikščionių bendruomenės gyvenimo šerdis, – nuo Eucharistijos šventimo.

Literatūra ir nuorodos

¹ Иоанн Златоуст, Слово в день Богоявления, Творения св. Иоанна Златоуста, Т. 2. С.-Петербург: С.-Петербургская Духовная академия, 1896, с. 413.

² Кирилл Александрийскій, Толкование на Евангелие отъ Иоанна. Предисловіе, Творения святаго Кирилла Александрийскаго. Часть двънадцатая. Сергіевъ Посадъ: Вторая типографія А. И. Снегиревой, 1899, с. 6.

³ Konstrukte *disciplina arcani* žodis *disciplina* gali būti suprantamas kaip ugdymas ir kaip disciplinuojanti priemonė. Turbūt taikliausiai jis verstinas kaip „mokymo metodas“. *Arcanus* – lot. slaptas, paslaptingas, slėpiningas, arba tiesiog paslaptis. Taigi terminą *Disciplina arcani* galima būtų versti kaip „slėpinio mokymo metodas“.

Termino atsiradimas siejamas su XVII a. prasidėjusia ir pusanthro šimtmečio trukusia katalikų ir protestantų polemika, kurioje buvo svarstomi tikėjimo slėpinių – Vakarų krikščionių bažnyčios terminais kalbant, sakramentų, – šventimo ankstyvojoje Bažnyčioje klausimai. Abiejų stovyklų autoriai paliko daug šiuos klausimus gvildenančių veikalų, rašytų tuo pačiu pavadinimu – „*De disciplina arcani*“ – *corpus*. Protestantų teologai, nurodydami ankstyvųjų Bažnyčios Tėvų raštus, kvestionavo katalikų sakramentinę praktiką ir jų tikėjimo slėpinių sampratą – esą Bažnyčios Tėvai tyli apie Katalikų bažnyčios praktikuojamus slėpinius arba nuorodos jų raštuose yra pernelyg kuklios katalikų sakramentologijai pagrįsti. Vienas svarbiausių katalikų autorių argumentų buvo *disciplina arcani* praktikos egzistavimas ankstyvojoje Bažnyčioje, kuri paaiškina krikščionių autorių santūrumą kalbant apie švenčiausius dalykus. Siekdami apginti ir įtvirtinti savo poziciją, protestantų teologai mėgino paneigti ar bent sumenkinti slaptumo praktikos faktą ankstyvojoje Bažnyčioje. Miglotą Bažnyčios Tėvų kalbą aptardami, tikėjimo slėpinius jie aiškino autorių nekompetencija arba sielovadinėmis disciplinavimo intencijomis. Šiose diskusijose protestantų teologas prancūzas Jeanas Daillé (1594–1670) pirmasis pavartojo

disciplina arcani terminą ir interpretavo jį būtent šitaip. Pasak jo, Bažnyčios Tėvams trūko intelektualinio pajėgumo, jie neva silpni teologai, nepajėgūs suvokti sakramentų, todėl miglotai apie juos kalbantys. O slaptumas tikėjimo slėpinių atžvilgiu tebuvo primityvus tikėjimo laikotarpiui būtina disciplinuojanti priemonė.

⁴ Ankstyvojoje Bažnyčioje katechumenų vadinamas žmogus, aiškiai pareiškęs norą tapti krikščioniu ir pažinti krikščionių tikėjimą, dar neinicijuotas į šventuosius slėpinius, bet rengiamas jiems (Plg. Gal 6, 6: Tas, „[k]as mokomas žodžio“ – gr. ὁ κατηχούμενος τὸν λόγον, arba žodžio klausytojas). Bendruomenei švenčiant šv. Mišias, katechumenams buvo draudžiama dalyvauti aukos liturgijoje ir po žodžio liturgijos jų adresu skambėdavo paraginamas palikti šventyklą: „Katechumenai, išeikite.“ Po jo katechumenai išeidavo.

⁵ To meto šaltiniuose yra netiesioginių ir vaikų krikšto liudijimų. Tačiau bendroji tendencija buvo kita.

⁶ Būta ir išimčių. Pavyzdžiui, šv. Augustino laikais Viešpaties maldos buvo mokoma aštuonios dienos prieš Krikštą. Bet bendroji tendencija buvo būtent tokia.

⁷ Antikinis žodis *μυσταγωγία* nuo IV a. bažnytniame kontekste virsta terminu, reiškiančiu įvedimą į tikėjimo slėpinius.

⁸ Tokia nuostata tikėjimo slėpinių atvilgiu nebuvo krikščionių įdiegta naujovė. Ankstyvoji krikščionybė skleidėsi kultūroje, kuriai buvo gerai žinomas ezoterizmas. Jis būdingas helenistinėms misterinėms religijoms, gnostikų filosofinėms mokykloms. Savita *disciplina arcani* buvo būdinga ir judaizmui. Senajame Testamente apstu slėpiningų tekstų. Margą pirmųjų krikščionybės amžių ezoterizmo panoramą žr.: Joachim Jeremias *The Eucharistic Words of Jesus*. New York: Macmillan Company, 1955.

⁹ Иоанн Златоуст, Против аномеев. Слово шестое, 3 Kn. Творения св. Иоанна Златоуста. Т. 1, Ч. 2.; Беседа первая на святую Пятидесятницу, 4 Kn. Ten pat. Т. 2, Ч. 1; Еще о неясности

- Ветхого Завета, и о человеколюбии Божиим, и о том, что не должно осуждать друг друга, 5 Кн. Тен пат. Т. 6, Ч. 1.
- ¹⁰ Plg., Стефано Паренти, К вопросу об истории локальных традиций чинов таинств по византийскому Евхологию, *Православное учение о церковных таинствах*. Т. III. Москва: Пробел-2000, 2009, с. 332–333.
- ¹¹ Georg Kretschmar, Beiträge zur Geschichte der Liturgie, insbesondere der Taufliturgie, in Ägypten, *Jahrbuch für Liturgik und Hymnologie*, 8, 1963, S. 36, 47–48.
- ¹² Plg., Ханс-Юрген Фёльнер, Таинства Крещения и Миропомазания в западной традиции до VIII века, *Православное учение о церковных таинствах*. Т. I. Москва: Пробел-2000, 2009, с. 257–279.
- ¹³ *Didaché* pateikia keletą nurodymų dėl krikšto, pasninko, maldos „Tėve mūsų“, Taurės laiminimo ir Duonos laužymo, sekmadienio šventimo bei bendruomenės tarnautojų – vyskupų ir diakonų. Šio veikalo datavimo ir kilmės klausimais žr. Paul Bradshaw, *The Search for the Origins of Christian Worship*. London: SPCK, 2000, p. 73–97.
- ¹⁴ *Traditio Apostolica* teksto graikiškas originalas neišliko. IV a. krikščioniškoje literatūroje išliko tik kai kurie graikiškojo teksto fragmentai. Anksčiausia žinoma šio dokumento versija yra V a. datuojamas jo vertimas į lotynų kalbą (Verona, Italija). Gali būti, kad jis atspindi vėlyvesnės Bažnyčios praktiką (plg. Фёльнер, с. 265). Dauguma istorikų *Traditio Apostolica* priskiria šv. Ipolitui Romiečiui († 235 m.) ir mano, kad šis dokumentas atspindi ankstyvosios Romos bažnyčios praktiką. Tačiau šis požiūris turi rimtą, nors negausią, opoziciją (plg. Марсель Мецгер, Евхаристия и другие чины в литургико-канонических сборниках I–IV вв., *Православное учение о церковных таинствах*. Т. I.).
- Traditio apostolica* yra bažnytinių nuostatų rinkinys, skirtas pirmiausia liturgijos klausimams. Jis aprašo Bažnyčios tarnų liturginę elgseną, pateikia eucharistinę maldą, nurodymus įtikėjusių pasirengimui krikštui ir visą krikšto apeigų aprašą, aprašo ligonių aliejaus laiminimo apeigas, pateikia tam tikrą reglamentą bendruomenės susirinkimams ir bendruomeninei valandų liturgijai, taip pat siūlo maldas vakaro litur-
- gijai bei laiminant pirmuosius vaisius. Apie *Apaštalų tradicijos* datavimo, autorystės, kilmės ir turinio klausimus žr.: Paul Bradshaw et al., *The Apostolic Tradition; A Commentary, Hermeneia*. Minneapolis: Fortress Press, 2002. Šio dokumento studijoms taip pat skirti Marcelio Metzgerio bei Christopho Markschieso darbai.
- ¹⁵ Rinkinys *Didascalía Apostolorum* turi ir kitą pavadinimą – *Katalikiškas dovylikos apaštalų ir mūsų Viešpaties šventųjų mokinių mokymas*. Jį sudaro 26 skyriai. Pirmoji jo versija, matyt, buvo parašyta graikiškai III a. pirmoje pusėje. Išlikusi dalis jo lotyniško vertimo ir visa siriška versija. *Didaskalijoje* pateikiamos rekomendacijos bendruomenės susirinkimams, taisyklės Krikšto apeigoms, nurodymai dėl pasninko, atgailos ir dėl liturginių praktikų už mirusius, vykstančių kapinėse. Šiam veikalui būdinga turtinga Krikšto teologija.
- ¹⁶ *Apaštalų nurodymai* yra išplėta anksčiau nurodytų tekstų kompiliacija. Jos liturginė leksika gerokai labiau išplėta (plg. Мецгер). Šiame dokumente kalbama apie Eucharistijos, krikšto, šventimų į bažnytinį luomą, palaiminimo ir laidojimo apeigas. Aptariamos taisyklės dėl atgailos, egzorcizmo.
- ¹⁷ Plg. Мецгер, с. 134.
- ¹⁸ Turime galvoje šiuos tekstus: apokrifinį tekstą *Tomo darbai* (Sirija, III a.), „persų išminčiaus“ Afraato (miręs po 345 m.) 12-ąjį žodį *Apie Vėlykas* ir vyskupo Sarapijono Tmuitiečio (apie 350 m.) trisdešimties maldų rinkinį (plg. Харальд Бухингер, Крещение и Миропомазание в сирийской традиции III–IV веков, *Православное учение о церковных таинствах*. Т. I.; Максвелл Джонсон, Крещение и Миропомазание в египетской традиции III–IV веков, ten pat). Šiame kontekste dera paminėti vieną vėlyvesnį siriškąjį ritą atspindintį tekstą – apokrifinę *Jono, Zabediejaus sūnaus, istoriją* (IV–V a. sandūra). Čia pasirengime Krikštui matome kelis įkrikščioninimo apeigų elementus, kuriuos galima laikyti *disciplina arcani* praktikos ir vadinamojo „viduržemio jūros“ tipo apraiškomis: katechumenas meldžiasi atsigrėžęs į Rytus, žemai pasilenkęs, iškeltomis rankomis, žengia basas, apsvilkęs ašutine. (Plg. Бухингер, ten pat, с. 227.)
- ¹⁹ *Didaché*, 7, 4, *Bažnyčios tėvai. Antologija*. Vilnius: Aidai, 2003, p. 20.
- ²⁰ *Didaché*, 9, ten pat, p. 21.

B. d.